

LEKTORIRANJE IN ODGOVORNOST

Primož Vitez

Filozofska fakulteta, Ljubljana

UDK 81'25:81'26:81'271.16

Prispevek odpira temeljna vprašanja opredelitve jezikovnega poseganja v obstoječa pisna besedila. Primerja postopke branja, prevajanja in lektoriranja. Ker gre (posebej v primeru lektoriranja) za zelo konkretno spreminjanje izvirnih tekstov, ki imajo svojega avtorja, se tu ostro zastavlja problem odgovornosti, ki jo nosi izvajalec lektorskega jezikovnega dejanja. Komu ali čemu je dejansko zavezan? Jeziku, normi, smislu besedila, avtorstvu ali morda samemu sebi?

lektoriranje, jezikovna norma, prevajanje, odgovornost, jezikovno dejanje

The paper deals with the fundamental issues relating to linguistic interventions into written texts. It compares the process of reading, translating and language revision or proof-reading. Since the language activity in question consists of changing original texts (written by an author), it seems particularly relevant to think about the responsibility of the professional language reviser. To whom or to what is he or she essentially responsible: the language, norms, the sense of the text, the author – or perhaps him/herself?

language revision, linguistic norm, translating, responsibility, language activity

Tega, kar vam imam tu povedati, ni težko razumeti, niti ni vse skupaj preveč sporno. Edino, kar bi rad, da temu razmišljanju priznate, je to, da je stvar vsaj do neke mere resnična. Pojav, o katerem se bomo pogovarjali, je zelo razširjen, vsem na očeh, in redkokdo bi lahko rekel, da ga ni vsaj tu in tam opazil. Vendarle se mi zdi, da mu nismo posvečali posebne pozornosti. (Austin 1990)

Uvodni navedek je vzet iz knjige, ki je odprla pot jezikovni pragmatiki in govori o tem, da je vsaka jezikovna tvorba sama po sebi zelo konkretno dejanje. Zato najprej nekaj definicij in terminoloških pojasnil.

Prvič. Lektoriranje je jezikovna dejavnost. To pomeni, da je vsaka lektorska intervencija

jezikovno dejanje. Kakor v splošnem velja za vsakršno dejanje, tudi lektorski poseg s seboj prinese določene stvarne posledice. Izhodiščna specifika lektorskega dejanja je pač ta, da tovrstna jezikovna intervencija poseže v že obstoječ tekst, ki ga je napisal nekdo drug, ne lektor sam, v tekst torej, ki že ima svojega avtorja.¹ Lektorjevo jezikovno intervencijo gre zato opredeliti kot službo lektoriranemu besedilu.

Drugič. Če koncept »lektoriranje« takoj spočetka osvetlimo še etimološko: lektoriranje je branje in lektor je v osnovi bralec (lat. *legere*). Lektor je torej, prav tako kot avtor lektoriranega besedila, jezikovni uporabnik, posestnik določene jezikovne kompetence. Branje je

¹ Tu ne bomo govorili o samolekturi, tj. avtorjevem sprotne (vnovičnem) prebiranju in popravljanju lastnega besedila, čeprav je stvar izjemno zanimiva in gre v marsičem za iste jezikovne (tudi korekcijske) postopke kot pri lekturi.

izjemno kompleksen jezikovni postopek, so očenje dveh individualnih jezikovnih svetov, dveh uporabnikov jezika, dveh jezikovnih občutljivosti. Vsak udeleženec v takšnem ali drugačnem bralskem postopku je podvržen določenim spremenljivkam, ki so, splošno vzeto, prostorske in časovne narave. Spomnimo se, da lahko v različnih življenjskih obdobjih isti tekst beremo na povsem različne načine, da ga torej vsakokrat lahko dojemamo korenito drugače. Bralec z leti pač spreminja svojo jezikovno kompetenco, gradi svojo občutljivost in nabira bralske izkušnje, vse to pa se kaže v spreminjajoči se tvorbi in zaznavi jezikovnih gest.

In tretjič. Lektoriranje kot branje je vizualna jezikovna dejavnost, vizualna analiza pisnega besedila, od tod tudi ime zanj.² Brati je v glavnem možno samo pisna besedila. Govornih jezikovnih tvorb ne beremo, temveč jih večinoma poslušamo, in jih je spričo tega tudi nemogoče »lektorirati« v bralskem smislu, torej popravljati »za nazaj«, ker se govor nepopravljivo sproti dogaja v zdajšnjosti, v nenehno potujoči časovni točki nič. Napisan tekst pa je prostorsko stabilen, ulovljiv, v tvorbi in zaznavi bolj ali manj »časoodporen« rezultat jezikovne dejavnosti, ki se lahko kot komunikacijski objekt podvrže analizi v času. Pisno besedilo je torej *lahko* objekt lektorske analize, ima svoje razsežnosti in določene prvine, ki mu omogočajo formalno prepoznavnost, zato ga je mogoče prebrati in razumeti kot avtonomno jezikovno enoto. Na podlagi bralske analize se lektor odloča, ali bo v besedilo posegel ali ne.

Jezikovnih dejavnosti s specifično razliko drugotnega, sekundarnega avtorstva je kar nekaj: bistvena skupna značilnost **branja**,³ **lektoriranja** in **prevajanja** je ta, da gre v vseh treh

primerih za takšno ali drugačno poseganje v tekste, ki jih je tvoril nekdo drug. Če sklenemo, da to velja, potem moramo ugotoviti tudi to, da vsaka od teh treh jezikovnih oziroma komunikacijskih dejavnosti v določenem smislu predpostavlja proces razpoznavanja in razumevanja besedila, s katerim je nosilec dejanja soočen: če že ne gre za predhodno temeljito analizo, pa v vsakem primeru vsaj za bolj ali manj koncentriran sproti postopek razbiranja lastnosti teksta in njegovega smisla. Analiza pisnega besedila je večplastno početje, kakor je večplastna tudi vsakršna jezikovna tvorba. Kompleksnost pisnega besedila od bralca poleg vsega terja sposobnost, da vsakršno strukturo v tekstu sproti umešča v tisto, kar je zmožen prepoznati kot globalni besedilni smisel. Slehernja jezikovna tvorba je strukturirana tako, da v njej lahko razberemo posamezne jezikovne ravni: fonološko (ali grafemsko), morfološko, skladenjsko (slednji sta med seboj neločljivo povezani in kot taki v tesni povezavi z leksikalno, besedno ravnijo), semantično in pragmatično. Za učinkovito prepoznavanje in naposled tudi razumevanje besedilnega smisla je ključna zadnja raven, namreč pragmatična razsežnost teksta.

Prevajanje je obdelava, predelava oziroma prenos izvirnega besedila v ciljni jezik, lektoriranje pa obdelava oziroma predelava enega besedila znotraj istega jezika. V prevajalsko samorefleksijo je po tradiciji zakoreninjeno merilo zvestobe izvirnemu besedilu: gre za kriterij, ki ga je spričo bistvenih razlik med jezikovnimi sistemi mogoče upoštevati le načeloma in brez možnosti resnejše utemeljitve, kvaliteten prevod pa ga nikakor ne more koristno uporabiti. Brez rezerve pa je možno v prevajalski aktivnosti aplicirati kriterij odgovornosti do izbranega izvirnika, do

2 Tudi gledališkimi, radijskimi ali televizijskimi jezikovnim svetovalcem, ki se ukvarjajo z uravnavanjem in normiranjem katere od oblik medijskega govora, rečemo »lektor«, vendar o tej neposrečeno poimenovani dejavnosti tu ne bo govora.

3 Načeloma je vsakršno branje že tudi poseganje v tekst. Ponavadi sicer ne gre za materialno preoblikovanje besedila oziroma njegovega nosilca, v vsakem primeru pa gre za interpretacijo, kar pomeni, da vsak bralec na svoj način gnete in umeva smisel teksta.

občinstva in do ciljnega jezika. So, recimo, besedila (posebej v poeziji), ki so neprevedljiva zaradi specifične zlitosti formalnih označevalcev in njihovega pomena. To je, zlasti v literaturi, temeljna značilnost besedila, pri čemer forme niti načelno ni mogoče ločiti od vsebine. Prevajalec mora kot poglobljen bralec izbrana besedila to dejstvo jasno uzavestiti in se po temeljitem razmisleku odločiti, kako bo ravnal. Včasih je odsotnost prevajalskega posega odgovorno dejanje.

Primerjava z lektoriranjem je na dlani: preplet lektorjeve jezikovne zmožnosti, njegovih profesionalnih ingerenc in jezikovne občutljivosti proizvede odnos, ki ga lektor vzpostavi do obdelovanega besedila. Princip zvestobe je tu mogoče zvesti na navidezno banalno, a ključno, če že ne apriorno lektorjevo spoštljivost po eni strani do besedila in njegove koherentnosti, po drugi pa do avtorja in njegovih komunikacijskih strategij. Seveda je lektorjeva naloga, da v danem besedilu korigira⁴ morebitne pomanjkljivosti v različnih plasteh jezikovnih mikrostruktur teksta (pravopis, skladnja). Tu zadostuje lektorjevo poznavanje jezikovnega sistema, pa seveda normativnih prvin, ki naj bi krasile večino oblik javnega jezikovnega izvajanja. Vendar se nobena lektorska jezikovna analiza ne more ustaviti pri obdelavi stavčnih struktur. Koherentnost *besedila* narekuje kompletnější uvid v gradnjo besedilnega smisla, pri čemer mora lektor sprožiti vzode svoje jezikovne senzibilnosti in večplastne odgovornosti, posebej odgovornosti do avtorjevih jezikovnih strategij, kolikor so (in večkrat res so) razvidne iz tekstovnega rezultata. Jezikovna senzibilnost je oblika inteligence. Lektor je posebej usposobljen bralec, branje pa je v njegovem primeru le druga beseda za razpoznavanje koherentnih mehanizmov, ki osmišljajo besedilo. Lektorski poseg, ki branju morebiti sledi,

je sintetičen, upošteva rezultate analize in iskanja smisla – in je v končni posledici utrjevanje in nadaljnja tvorba tega smisla. Včasih je odsotnost lektorskega posega odgovorno dejanje.

*.../ Šalamun, čeprav predstavnik elite, nima ne kapitala ne ideološke pozicije in moči, ne more biti odgovoren drugače kot tistemu, s čimer razpolaga, o čemer ima določeno znanje, kar obvlada – njegov kapital je fiktiven, pač pa ima na voljo vse, kar se dogaja z besedami. (Brejec 1989: 13. V: Tomaž Šalamun, *Poker*)*

Udeleženci v jezikovni komunikaciji uporabljajo svojo jezikovno kompetenco kot fiktiven, vendar spričo tega nič manj ekskluziven in določujoč mentalni material. Jezik je vse, kar imajo – in ta kapital pač ni tako majhen. Njihov svet je formuliran izključno skozi jezik, pri čemer pa jezika ne gre razumeti po saussurjevsko, temveč bolj wittgensteinovsko, torej v splošnejšem smislu raznih oblik jezikovnega izraza. Vendarle so svojemu jezikovnemu čutu tvorci in sprejemniki jezikovnih dejanj zelo konkretno zavezani, še več, skozenj so kot takšni tudi neovrgljivo določeni: od lastnega jezikovnega občutka v nobenem trenutku ni mogoče zbežati. Lektorji so, podobno kot producenti javnih jezikovnih sporočil, neke vrste elita jezikovne skupnosti in se gibljejo v jeziku, ki je po drugi strani zavezujoč samo toliko, kolikor omogoča učinkovito komunikacijo, pri čemer ponavadi (ne pa nujno) upoštevajo tudi socialna pričakovanja v zvezi z javnimi besedili. Znotraj jezika je možno marsikaj in prav ta odprtost jezikovnih zmožnosti omogoča kreativne presežke v tvorbi in percepciji jezikovnih dejanj. Naloga receptorja je, da prepozna besedilne mehanizme, ki jih avtor uporablja na poti k bolj ali manj presežnemu rezultatu. Naslednja navedka sta vzeta iz znanstvenega besedila, ki govori o naravi in funkcijah prevajalskega postopka,

4 Kadar se lektor kot poklicni bralec sooči s koherentnim tekstom, ki ima na vseh ključnih ravneh učinkovito zgrajen smisel, takrat mora to koherentnost prepoznati, jo brezpogojno upoštevati in se večinoma »zadovoljiti« s posegi, ki morda običajno sodijo v delokrog korektorjev. In morda res kvečjemu pogledati, kako v tekstu stojijo vejice.

vendar trditvi nič manj ne veljata za lektorsko dejavnost.

Izdelana *makrostrategija* je važna tudi zato, ker prevajalca štiti pred tem, da bi absolutiziral pomen *mikrostrategij*, t.j. tistih »strategij«, ki se nanašajo zgolj na mikroraven, brez ozira na zahteve globalne besedilne funkcije. (Ožbot 2006: 44)

Če prevajalec nima dovolj *znanja* o besedilnem svetu, da bi zmožgal *razumeti* sporočilo, enkodirano v *izhodiščnem* besedilu, in ga zaradi pomanjkanja čuta odgovornosti razumevanje tega sporočila sploh ne zanima, najbrž ne bo uporabil svoje raziskovalne kompetence in si pomagal do dekodiranja sporočila. Pričakovati je, da bodo zaradi tega *oškodovani* naslovniki, ki jim bo ponujen sporočilno neustrezen prevod. (Ožbot 2006: 45, poudaril P. V.)

Seveda mora lektor čim natančneje poznati pričakovane sistemske in normative prvine jezika, znotraj katerega deluje, vendar mora obenem natanko vedeti, kdaj, čemu in v kolikšni meri mora svoje znanje uporabiti. Pri svojem delu se nanaša na veljavne normative priročnike, kolikor so ti na voljo, je pa od njegove jezikovne senzibilnosti in uvida v formalno in pragmatično kompleksnost besedila (in jezika nasploh) odvisno, kako bo pravila apliciral. Vzemimo primer: ko je lektor, ki deluje pri slovenski založbi Mladinska knjiga, leta 2003 dobil v obravnavo besedilo Tomaža Šalamuna s krovnim naslovom *Od tam*, je v pesmi Šolo predro slavčki prebral verz:

»Zaspim nebo in narišem ogromne / trepalnice na njegovo glavo.« Zelo verjetno je opazil, da je običajno neprehodni glagol »zaspati« tu rabljen kot prehodni in ima objekt »nebo«. Morda je najprej pomislil, da je avtor storil napako in glagol uporabil napačno, nemara neustrezno. A najbrž ga je hitro pomirilo dejstvo, da gre za pesniški tekst, besedilo pesnika Šalamuna, ki že desetletja slovi po preigravanju najrazličnejših jezikovnih kombinacij v povezavi z zvokom in pomenskimi presenečenji. Sploh pa ga je moralo od morebitne lektorske intervencije odvrniti to, da je le nekaj verzov zatem naletel na podoben skladenjski prijem, namreč: »Dlaka umre potico in upre brajdo.« Tedaj je prav gotovo sklenil, da izbrana formulacija ne more biti ne napačna ne neustrezna, temveč jo je avtor smiselno uporabil v skladu s siceršnjo posebno koherentno naravnostjo svojega jezikovnega sveta.

Seveda je zgornji primer pesniškega besedila nalašč potencirano odpiranje vprašanja o lektorjevih pooblastilih. Se pa pri lektorskih intervencijah, podprtih z obstoječimi normativnimi referencami, na splošno dogaja, da so njihova določila uporabljena suho, dobesedno, brez ozira na besedilne prvine teksta, ki je v obdelavi. Iz bolj vsakdanjih lektorskih praks je razvidno, da so nekatera jezikovna sredstva bolj, druga pa manj predmet obravnave ali zamenjave, vendar je odločitev o tovrstnih popravkih praviloma sprejeta na podlagi eksplisitnih⁵ normativnih določil, ki jih lektor brez posebnega truda najde v priročnikih, pa tudi

5 Iz izkušenj z rabo jezika včasih dobimo utemeljen vtis, da so normativni predpisi, navedeni v obstoječih jezikovnih priročnikih, kakršen je na primer *Slovenski pravopis*, določeni arbitrarno. Dejstvo je, da so predpisi zdajšnje eksplisitne, publicirane norme plod dela enega ali več avtorjev, ti avtorji pa seveda niso izvzeti iz občestva jezikovnih uporabnikov, čeprav seveda tudi oni sodijo v eno izmed njegovih elit in so – že samo zato, ker so avtorji teh predpisov – tako ali drugače kvalificirani za vzpostavitev metajezikovnih pravil. Vendar pa so po drugi strani tudi oni zgolj jezikovni uporabniki, ki so razvili svojo individualno jezikovno kompetenco in občutljivost, temu subjektivnemu čutu pa se seveda niso mogli izogniti niti v trenutkih, ko so skušali presojeti in domnevno objektivno formulirati te predpise. Šele v zadnjih letih slovensko jezikoslovje pripravlja teren za normaliziran opis slovenskega jezika, ki bo temeljil na korpusnem pristopu, zajemal slovenščino, kakršno lahko opazujemo v realni rabi, in nazadnje skušal ponuditi oblikovne in strukturne jezikovne prereze. Posebej aktualen je znanstvenoraziskovalni projekt Sporazumevanje v slovenskem jeziku, ki poteka prav zdaj.

implicitnih pravil, ki jih je lektor ponotranjil iz svoje profesionalne tradicije in rutine.

Podobno usodo doživljajo tudi vse druge tako ali kako drugače in večinoma po krivici ožigosane lepe slovenske besede, npr. *četudi*, *čeravno*, *dasi*, če omenim samo tri nedolžne žrtve programiranega favoriziranja veznika *čeprav*, pa tudi t. i. kulturne tujke, kakršna je npr. *kriterij*, ki je zaradi jezikoslovskih kapric prav tako letela iz mojega članka v KL.

In potem, ko lektorski aparat večino besedil očisti 'nebodijihtraba' sopomenk, dvojníc in fraz, njegovi programerji in njihovi kolegi staknejo glave in modro ugotovijo, da 'raba [teh besed/fraz] peša!' (Lenarčič 2009)

Tu gledamo začaran krog: jasno, da raba jezikovnih sredstev, ki so pogost predmet lektorskih popravkov, peša, ko pa k temu tvorno prispeva lektorska intervencija sama. Dejstvo je, da se jezikovni sistem v času spreminja; da se tisto, kar opeša, včasih tudi polagoma zgubi; da se lahko krepijo rabe, ki jih določeno jezikovno okolje v danem trenutku zaznava kot nove. A tu gre za vprašanje zavedanja. Pomembno je, da poklicni uporabniki jezika (in med njimi seveda lektorji) vedo, da ti procesi v jeziku potekajo – in se ob tem tudi zavedajo, kako absurdna je sklepna izjava iz zgornjega navedka.

A vrnimo se k besedilnemu smislu in poglejmo, kako uničujoče posledice ima lahko lektorski poseg, ki se z jezikovnimi mikrostrategijami, torej analizo mikrostruktur, ukvarja na račun razumevanja teksta kot avtonomne jezikovne celote. V spodnjem primeru gre za odlomek iz spremne besede h Queneaujevim *Vajam v slogu*, natančneje za opis kreativnega jezikovnega postopka, imenovanega lipogram, pri katerem se avtor teksta zavestno odpove enemu od jezikovnih sredstev – in da je naloga zahtevnejša in bolj zabavna, gre ponavadi za sredstvo, ki sicer zagotavlja visok izrazni izkoristek. V tem smislu je, na primer, eden izmed znamenitih članov oulipojevske literarne

družčine Georges Pérec napisal tristo dvanajst strani dolg roman z naslovom *Izgin* (*La Disparition*, 1969), v katerem ni niti enkrat samkrat uporabil črke *e*, sicer najpogostejši grafični znak v francoskih pisnih tvorbah. Navajamo najprej izvornik, nelektoriran odlomek iz spremnega besedila, za njim pa še enkrat isti del teksta, kakor ga je prevedla lektorska intervencija.

V slovenščini bi se na ta način lahko **malček** pomučili s sistematičnim izpuščanjem strešic, ki stojijo na črkah č, š, in ž. Na primer takole: 'V slovenskem jeziku bi se tako lahko **malce pomatrali** z doslednim izpustom **strehic**, ki stojijo nad pisnimi znaki c, s, in z.'

V slovenščini bi se na ta način lahko **malce** pomučili s sistematičnim izpuščanjem strešic, ki stojijo na črkah č, š, in ž. Na primer takole: 'V slovenskem jeziku bi se tako lahko **malce pomučili** z doslednim izpustom **strešic**, ki stojijo nad pisnimi znaki c, s, in z.' (Vitez 2001: 26. V: Raymond Queneau, *Vaje v slogu*, poudaril P. V.)

Posebej značilno je dejstvo, da se navedeni tekst ukvarja prav z *Vajami v slogu*, literarnim besedilom, jezikovno umetnino, ki izrablja vse mogoče variacije mikrostruktur za to, da na podlagi izjemno skromnega semantičnega materiala izoblikuje izredno bogat jezikovni svet in na ta način zgradi svoj globalni smisel. Postopek je poetičen, kolikor uporablja zgostitev omejene forme za doseganje neslutenega razprostrtja vsebine. Brez bralske makrostrategije je takšen tekst popolnoma nemogoče razumeti. Spremná beseda je v navedenem segmentu ilustrativno uporabila podobno zlivanje variacije mikrostruktur v besedilno poanto: v izbranem, z narekovaji označenem pasusu, je avtor izvedel tisto, kar je v besedilu vnaprej napovedal, namreč napisal slovenski lipogram z določeno formalno omejitvijo – tekst brez strešic. Ta postopek je šel mimo lektorja karse, da neopažen. Lektorski poseg se je osredotočil le na popravljanje tistega, kar je iz mikrostrukture na določen način »zaštrlelo«, pri

čemer je bila strateška intenca tega štrljenja ravno v službi besedila kot nosilca smisla. Izvajalec lektorskega dejanja je preprosto odmisllil dejstvo, da je smisel njegove službe prav v iskanju besedilnega smisla. Skratka: njegova intervencija je bila prhko utemeljena na svojem parcialnem mikrostrukturnem fokusu in je z nonšalantno odmerjeno gesto ta smisel izničila. Ne gre le za to, da je naredila bebca iz avtorja, ki ni imel možnosti vpogleda v lektoriran tekst in je pred njim lahko le ostrmel in absurdno nemočen opazoval, kako se je v nesmiseln blebet razsulo tisto, kar je v svojem produkcijskem postopku načrtoval. Bolj moteče je spoznanje, da odsotnost celostne lektorske strategije utegne nepopravljivo škoditi bralcu, ki mu je pisanje namenjeno, in mu odvzeti možnost tekočega prepoznavanja besedilne koherence in smisla. Lektorski poseg kot jezikovno dejanje je tu pač s seboj prinesel vse razloge za razmislek o odgovornosti.

In smo naposled pri vprašanju jezikovne etike, zato tale poskus sklepne definicije: odgovornost je etični vzgib mislečega subjekta oziroma njegov poglobljen, nepovršinski odnos do nečesa/nekoga drugega in samega sebe. Je vzgib, ki predpostavlja visoko stopnjo zavedanja o relativnih lastnostih in vrednotah, ki določajo kvaliteto objekta (in subjekta), na katerega se odgovornost nanaša. Odgovornost je obenem zaveza, ki jo subjekt zavestno sprejme, namreč da bo sebi in drugim odgovarjal oziroma stal za svojimi dejanji in sprejel vso težo posledic, ki jih njegovo dejanje lahko povzroči. Še več: subjekt mora svojo odgovorno držo vzpostaviti predvsem v odnosu do samega sebe, za svoje ravnanje mora torej najprej odgovarjati samemu sebi, pri čemer je nujno, da pri vzpostavljanju odgovornosti samega sebe pozna. Z drugimi besedami, odgovoren človek ve za svoje omejitve in ve, da je kot subjekt (lat. *sub-iectum*) najprej in predvsem podvržen samemu sebi. Občutek oziroma čut za odgovornost je torej moralna kvaliteta, zrasla iz kompleksnih dejavnikov, ki so skozi čas celostnega

razvoja oblikovali osebnost, ki je odgovorno držo bolj ali manj razvila. Odgovornost je v najširšem pomenu ključna socialna konvencija. Je, najsplošneje rečeno, sposobnost sprejemanja, upoštevanja in spoštovanja drugega. Brez te temeljne odgovornosti bi bilo sobivanje v človeških skupnostih neznosno in nemogoče.

V tem smislu je treba razumeti odgovorno držo pri izvajanju jezikovnih dejanj, zlasti v primerih, ko človek s svojo jezikovno dejavnostjo neposredno posega v tako ali drugače že zgrajene jezikovne tvorbe. Poklicni lektor je tu še posebej izpostavljen, ker ima lektorska dejavnost to bistveno posledico, da njen poseg vsakokrat sproti postane javen. S tem vede ali nevede oblikuje jezikovno podobo avtorja, ki tekst podpisuje. Težava je namreč v tem, da bralec ne ve, kaj je lektor v izvirnem besedilu spremenil. Odgovornost je torej večsmerna: lektor je najprej odgovoren za tekst, ki ga pošilja v javnost; nato za avtorja, ki ima ali pa (običajno) tudi nima možnosti vpogleda v lektorjev poseg; predvsem pa je odgovoren zase. Vsakršna jezikovna gesta govori predvsem o človeku, ki jo je proizvedel. Jezikovna dejavnost je tisto, kar najbolj odločilno izoblikuje podobo njenega nosilca – in to velja enako za tako imenovane primarne in sekundarne avtorje. Zato je toliko bolj pomembno, da nosilec jezikovne intervencije temeljito razmisli, kam in kako bo usmeril svojo odgovornost. Problem lektorske dejavnosti, kakor smo jo skušali kritično predstaviti s pomočjo navedenih primerov, je namreč v tem, da lektor prepogosto abstrahira možnost vnaprejšnjega ali vsaj iskateljskega zaupanja v besedilo in tekstovno kompetenco njegovega avtorja: rutinske mu lektorju se že načeloma zdi, da je treba lektorirati vsak tekst. Od tod občutek, da se lektor, ki svojo dejavnost in predmet intervencij reflektira manj zadostno, predvsem čuti zavezan dvojemu. Najprej se na videz odgovorno, a nekritično nanaša na sisteme normativnih pravil, ki so, kot rečeno, formulirani v obstoječih jezikovnih priročnikih (SP, SSKJ),

pa v marsičem poljubni in večinoma neprožni, mestoma tudi oleseneli. Po drugi strani pa lektorji pogosto skušajo biti odgovorni uslužbeneci posplošene kategorije »jezik« kot identifikatorja fiktivne (kolektivne? nacionalne? kulturne?) čistosti, skrbniki njegove »lepote« in domnevni borci proti skrutitvam jezikovnega estetskega ideala, kakor so si ga izoblikovali na podlagi lastne percepcije, jezikovne občutljivosti, tendenc, poklicnih izkušenj in okusa. Lektorjev profesionalni problem je torej problem neudobne, marsikdaj protislovne in mučne razpetosti med tistim, kar racionalno prepozna kot eksplicitno jezikovno avtoriteto, in tistim, kar ga implicitno, intimno določa kot jezikovnega slehernika. V tej zagatni poziciji gre najbrž iskati problemsko srž lektorskega poseganja v tekste.

Vendarle pa je treba za popolnejše uvidevanje pragmatičnih razsežnosti lektorske odgovornosti pogledati tudi onstran lektorjevih jezikovnih in besedilnih kapacitet. Poklicni lektor je zmeraj vpet v določeno organizacijo, ki usmerja in pogojuje produkcijo in obdelavo besedil. Tako se, na primer, v časopisnih hišah in založbah lahko zgodi in pogosto tudi dogaja, da mora lektor spričo organizacijskih omejitev v izjemno kratkem času obdelati relativno ogromno količino tekstov. To pomeni, da mora delati hitro, prekomerna hitrost pa ga nujno pahne v rutinsko nezbranost, površnost in branje z zmanjšano občutljivostjo. V teh primerih torej tudi zelo odgovoren lektor, ki je sicer lahko pozoren in inteligen ten bralec, zadani nalogi ne more biti kos. Zato sklenimo, da eden bistvenih delov pragmatične odgovornosti v poklicnih lektorskih procesih v resnici odpade na delodajalca, ki mora vsem vrstam jezikovnih delavcev zagotoviti znosne pogoje za osmišljeno delo.

Literatura

- AGAMBEN, Giorgio, 2009: *Le sacrement du langage. Archéologie du serment*. Pariz: Vrin.
- AUSTIN, John L., 1990: *Kako napravimo kaj z besedami*. Ljubljana: Studia humanitatis.
- BREJC, Tomaž, 1989: *Tomaž Šalamun in Julian Schnabl*. V: Šalamun, Tomaž: *Poker*, druga izdaja. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- HÖNIG, Hans. G., 1995: *Konstruktives Übersetzen*. Tübingen, Stauffenburg. Lektoriranje: <http://lektoriranje.net/lektoriranje.html>. (Dostop: 19. 10. 2009.)
- LENARČIČ, Simon, 2009: Bo kdo ustavil in popravil lektorski aparat? *Delo* 51/52. Ljubljana. 22.
- OŽBOT, Martina, 2006: *Prevajalske strategije in vprašanja koherence ob slovenskih prevodih Machiavellijevega Vladarja*. Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije.
- STABEJ, Marko, 2008: Kako pa govoriš!? Spis o normi in normalnem. Vitez, Primož (ur.): *Spisi o govoru*. Ljubljana: Znanstveno raziskovalni inštitut Filozofske fakultete. 87-100.
- VITEZ, Primož, 2001: Queneau: umetnik, izumitelj, patafizik. V: Raymond Queneau, *Vaje v slogu* (prev. Aleš Berger). Ljubljana: DZS. 26.